

ХАЁТИЙ ҚАДРИЯТЛАР ВА ЎҚУВЧИЛАР КАСБ ТАНЛАШИГА ПСИХОЛОГИК ЁРДАМ БЕРИШ

Отажонова Гулзира Озодовна

Хоразм вилояти Қўшқўтпир тумани 31-мактаб психологи

Шахснинг сифатлари ва хусусиятларининг жамланмаси ҳамда касбни мустақил танлашни шакллантириш мезонлари касб-хунарни мустақил танлашга тайёрлик ҳисобланади. Касб-хунарни мустақил танлашга психологик-педагогик тайёрликнинг умумий ҳолати ўқувчиларда, шахсий кизиқиш, мойиллик ва қобилиятлари, касблар олами ҳамда меҳнат бозори ҳақидаги тасаввурлари асосида шаклланади. Психологик-педагогик тайёрликнинг тузилиши ўзида миқдорий ифодага эга бўлган учта кўрсаткичларни, шунингдек, касб-хунарни мустақил танлашнинг турли даражадаги, кенг қамровли ташхислашни назарда тутувчи сифатларини бирлаштиради.

Ўқувчиларнинг ижтимоий фойдали касб танлашга тайёрлиги - мактабнинг касбга йўналтириш ишнинг натижасидир. Кўп жиҳатдан, “касбий муваффақият айнан касбни мустақил танлашга тайёрликда белгиланади”.

Инсон фаолиятининг муваффақияти, кўп жиҳатдан, уни амалга оширишга тайёрлик даражасида аниқланади. Мактаб таълимининг асосий мақсадларидан бири ўқувчиларни касбий фаолиятга тайёрлашдир. Мактабда берилаётган билим, кўникма ва малакалар ўқувчи ўзини англаши учун эмас балки, инсон ҳаётида меҳнатнинг аҳамиятини ҳамда ўзининг меҳнатидан қониқиши катта аҳамиятга эга эканлигини, оламда содир бўлаётган воқелик ва жамиятдаги ўз ўрни ҳақидаги тасаввурини шакллантиришдан иборат иборат бўлиши лозим.

Шахснинг сифатлари ва хусусиятларининг жамланмаси ҳамда касбни мустақил танлашни шакллантириш мезонлари касб-хунарни мустақил танлашга тайёрлик ҳисобланади. Касб-хунарни мустақил танлашга психологик-педагогик тайёрликнинг умумий ҳолати ўқувчиларда, шахсий кизиқиш, мойиллик ва қобилиятлари, касблар олами ҳамда меҳнат бозори ҳақидаги тасаввурлари асосида шаклланади. Психологик-педагогик тайёрликнинг тузилиши ўзида миқдорий ифодага эга бўлган учта кўрсаткичларни, шунингдек, касб-хунарни мустақил танлашнинг турли даражадаги, кенг қамровли ташхислашни назарда тутувчи сифатларини бирлаштиради.

Билим кўрсатгичи, касб-хунарни мустақил танлашда зарурий бўлган: инсон ҳаётида меҳнат роли ҳақидаги, ўз меҳнатидан қаноатланишнинг аҳамияти ҳақидаги, меҳнат билан бандликнинг ўзига хослиги ҳақидаги, касбда муваффақият эришиш ва касбий ўсиш истиқболлари ҳақидаги, касбларнинг

ижтимоий талаблари ҳақидаги билимлар мажмуини тафсифлайди. Ўқувчилар қуйидаги муҳим тушунчаларга эга бўлади:

- меҳнатни табиий эҳтиёж, шу билан бирга ҳаётнинг зарурий қисми сифатида тушунади;

- ўз меҳнатидан қониқишнинг аҳамияти ҳақидаги тушунчага эга бўлади;

- касбни, шахснинг ўз қизиқишлари, мойиллиги, қобилияти ва истакларини ҳамда бугунги кундаги меҳнат бозорининг танлаган касб тури учун ижтимоий талабни, турли касбларнинг касбий муҳим сифатлари ҳақидаги ахборотларни тўғри таҳлил қилган ҳолда онгли равишда танланиши кераклиги ҳақида тушунчага эга бўлади;

- касбнинг хусусият ва чекловларини ҳамда иш шароитларини билади;

- турли касбларни эгаллаш имкониятлари ҳақида (қаерда ва қандай қилиб муайян соҳа мутахассиси бўлиш мумкилигини ўргангани) тушунчага эга бўлади;

- шахс сифатлар ва касбий истиқболли ўсиш нималигини англайди;

- жамиятнинг касбга бўлган талабининг хусусиятларини тушунади.

Кўникма кўрсатгичи, ўқувчининг ўзини-ўзи шахсий сифатларини ташхислаш, касбнинг муҳим сифатларни аниқлаш ҳамда шахсий сифатларини касбнинг муҳим сифатлари билан солиштиришини тавсифлайди:

- шахснинг касбий муҳим сифатларини аниқлай олиш имконияти эга бўлади;

- методикаларни мустақил ўтказиш ва ташхислаш техникаси ҳақида тушунчаларга ҳамда уларни амалиётда фойдалана олиш кўникмасига эга бўлади;

- шахсий сифатларини касбнинг муҳим сифатлари билан солиштирган ҳолда, ўзининг касбий (жамиятга бўлган) эҳтиёжини баҳолай олади;

Малака кўрсатгичи, ўқувчилар ўзларининг хоҳишлари, жамиятнинг имкониятлари ва талабидан келиб чиқиб ижодий ёндошган ҳолда касб-хунарни мустақил танлай олишларини тавсифлайди, бу билан ўқувчиларимиз англаган ҳолда ижтимоий-фойдали касбий танловни амалга оширади:

Касбга йўналтиришда кадрларни касбий саралаш ва касбни танлаб олиш тушунчаларини фарқлаш лозим. Касбий саралаш – бу шахснинг ихтисосликни эгаллашга ва касбга оид мажбуриятларини муваффақиятли бажаришга яроқли эканлигини ўрганиш ва эҳтимолий баҳолашдир, касбий саралашда касб учун инсон жуда қатъий мезонлар бўйича саралаб олинади. Иш ўрнини аниқлашда касбий саралаш аниқ бўш лавозимларга номзодларни ажратиш, аниқ бир ихтисосликка ўргатиш ёки қайта ўрганиш мақсадида ўтказилади.

Касбни танлаб олиш саралашдан бир мунча фарқли бўлган вазифаларга эга. Биринчидан, унга тор ихтисосликлар бўйича касбий таълимни олаётганларни жой-жойига қўйиш мақсадида меҳнат экспертизасидан ўтказиш киради.

Иккинчидан, бу касбий муваффақият (инсонга қатъий талаблар қўймайдиган касбларга тегишли) мезони бўйича касб танлашдир.

Тадбиркорлик фаолиятига номзодларни касбий саралашнинг муваффақиятли мезон ва касбга йўналтиришнинг якуний босқичи касбга мослашиш (қўниқиш) ҳисобланади.

Ташқи шароитларнинг хусусиятига ва уларнинг жадаллигига боғлиқ ҳолда мослашишнинг икки тури ажратилади: ижтимоий муносабатларга мослашиш ва фаолият турига мослашиш.

Ижтимоий муносабатларга мослашиш (ижтимоий мослашув) ижтимоийлаштириш усули, шахсни ривожлантириш ва уни тарбиялаш сифатида қаралади, бунда ижтимоийлаштириш – “индивиднинг ижтимоий муҳитга, ижтимоий алоқалар тизимига, кириши йўли билан махсус тажрибани ўзлаштириши, индивид томонидан унинг мулоқот қилиши, фаол фаолият юритиши, ижтимоий муҳитга киришиб кетиши ҳисобига унинг ижтимоий алоқалар тизимини фаол такрор ишлаб чиқиш жараёнидир”.

Касбга йўналтириш ишлари бир марталик жараён эмас, балки бутун ўқув йили давомида ташкил этиладиган тизимли иш бўлиши лозим. Ўқувчилармиз ўзларининг қизиқиш, мойиллик каби қобилиятларини, яъни шахсий сифатлари ҳақидаги маълумотларга эга ҳолда касблар олами билан танишиб касб танлашлари меҳнат бозори инфратузилмасини ривожланишига катта ҳисса қўшади.

Касб-ҳунарни танлашга психологик-педагогик тайёрлик даражасини аниқлаш муҳим меъёр ҳисобланиб, аввалроқ олинган миқдорий кўрсаткичлардан тайёрликни тасдиқлаш мумкин бўлади. Лекин шуни таъкидлаш лозимки, мазкур кўрсаткичларни аниқлашда ўзини-ўзи баҳолаш методидан фойдаланилади, бу эса яна аниқ натижаларга эришиш учун комплекс тажриба ишларини олиб боришни талаб этади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Е. Ғозиев. К.К.Мамадев "Касб психологияси ". Тошкент 2003
2. Давлетшин М.Г. Психологияда шахсни ўрганиш истиқболлари.- “Халқ таълими” журнали, 2001 йил 3-5 сонлар.
3. Ғозиев Э. Психология.(Ёш даври психологияси).–Т.: “Ўқитувчи”, 1994 й.
4. Матмуратова Н.Б. Ўқитувчиларга психологик ёрдам берувчи ўйин ва машқлар. Ўқув-услубий қўлланма.- Т.: ТДПУ, 2006 й.
5. Стрелкова Л.П Уроки сказки. – М.: Педагогика, 1989, 53 ст.
6. Соколов Д.Ю. Сказки и сказкотерапия. – М.:Класс,1997, 94 ст.